

GRINDÖ

Natur

Som en skyddande barriär utanför Kårö ligger Lilla Grindö, Stora Grindö och Råsumskär. Skärgården är här mycket grund, i den meningen att innanför Grindöarna möter genast fastlandet -och det med fastlandet ihopvuxna Kårö- och utanför finns bara öppet vatten. Grindöarna ligger i havsbandszonen med såväl ut- som mellanskärgård. De båda Grindöarna är åtskilja endast av ett mycket smalt sund, och Råsumskär och Stora Grindö av ett lika smalt och trångt sund. De tre öarna ligger på rak linje i förhållande till varandra, som lite olika stora pärlor trädde på tråd. Alla tre öarna följer helt inlandsisens riktning, liksom alla andra öar och tom fastlandet runt omkring, dvs nordväst-sydost.

Berggrunden i den här delen av skärgården består huvudsakligen av dioritskiffer med inblandning av granit. Öarnas siluetter blir därmed lite skiviga och ojämna. Berget reser sig mestadels ganska brant upp ur saltsjön och är mörkt, stundtals nästan svart. Den östra sidan av Stora Grindö är brant, ogästvänliga och svårtillgänglig, den västra är mjukare och mer lättillgänglig. Det är längs den västra stranden vi finner naturhamnar i glon och vikar och det är i de mjuka slänterna ovanför dem vi finner de ytterst få gräsbevuxna ytorna. Högre vegetation är mycket sparsamt förekommande men den lägre floran är artrik.

Stora Grindö är en mycket liten ö 800 meter från norr till söder och 300 meter från öst till väst. Lilla Grindö är ungefär hälften så lång och Råsumskär hälften igen.

Historia

Förhistoria

Grindö är för att ligga i yttersta havsbandet en höglänt ö med klackar på omkring 15 meter. Det betyder att Grindö tillsammans med sina grannöar varit en ganska fastlandsnära skärgård sedan i alla fall bronsålder. Inga förhistoriska lämningar är dock påträffade.

Namn

Grind- kan syfta på det smala sund som skiljer de båda Grindöarna åt. Från andra håll i skärgården finns tecken på att den ursprungliga förleden Grim- ombildats till Grind-. Grimnamnen är sk sjömärkesnamn. Den allmänna farleden har sedan

medeltid och säkert även tidigare passerat just Grindöarna och med ett högre vattenstånd även passerat i sundet mellan Stora och Lilla Grindö. Såväl på Grindöarna som på öarna i närheten finns flera kummel, som en gång markerade farleden. Namnet Grindö är fullt utvecklat redan under 1500-talets början.

Jordnatur

Under hela den tid vi kan följa Stora Grindö i det arkivaliska källmaterialet har ön legat under Fågelvik, Tryserums socken, och alltså utgjort en del av frälsegodset. Ön tycks inte ha förkommit i den vilda handel med jordagods som såväl kronan som frälset livligt ägnade sig åt under 16- och även 1700-talen. Var fisket så viktigt i godset försörjning att man inte kunde avhända sig fiskeläget. Först 1918 gavs fiskarna på Grindö möjlighet att friköpa sina gårdar, vilket också skedde. Ön fortsatte dock att vara samfälld mark, även om den nu var privat samfällighet. I samband med tillkomsten av Grindö naturreservat 1968 avstyckades tomter till husen på ön.

Medeltid

Grindö omtalas i greve Göran Erikssons jordebok från 1500-talets mitt som ett av sju fiskelägen under Fågelvik. Förutom Grindö hörde i Tjust Stådsholmen, Väskär, Åsleskär och Flatvarp till godsets fisken. 1593 konstaterar sonen Nils Gyllenstiena att ”fiskelägena mellan Flisesund och Idösund alltid legat och lytt under Fogelvik”. Redan i ett brev daterat 1429 påstås i princip samma sak; fiskelägena har alltså av ålder hört till Fågelvik. Mer exakt när fiskeläget på Grindö etablerades vet vi inte. Vi vet inte ens om det var ett säsongsfiskeläge eller bebott året runt. Det finns inga kända dokument som beskriver något av dessa platsers tidiga historia. Men vi kan på goda grunder förmoda, att det åtminstone till en början rörde sig om ett säsongsfiskeläge, dvs under sommarhalvåret vistades fiskare här ute på skäret för att fiska, torka och salta in fångsten. Några enkla stugor eller hyddor var deras väderskydd och förråd. På ett gods fanns många munnar att mätta och fisket var en del av självhushållningen.

På nordvästra sidan av Stora Grindö, precis intill sundet, finns en av stenvägg inhägnad yta. Stenväggen är numera utfallen, mossbeluten och hela platsen är kraftigt övervuxen. Allmänt kallas denna plats för begravningsplats. Det finns emellertid ingen levande tradition kring hur och när denna grifteplats anlades och inga undersökningar vare sig i jorden eller arkiven har gjorts. Det skulle kunna vara en kolerakyrkogård, tillkommen i samband med någon av epidemierna under 17- eller 1800-talen. Det skulle också kunna röra sig om en medeltida gravplats för säsongsfiskare och sjöfarare. Kanske tom en kapellplats. Fiskeläget och den dåtida segelleden låg ju alldeles strax intill. Var Grindö kanske en anhalt utmed leden? En allmän samlingsplats med hamn i lä?

Vi kan vara tämligen övertygade om att såväl den första säsongsmässiga som den senare fasta bebyggelsen alltid legat där dagens bebyggelse ligger; dvs ovanför naturhamnen på öns västra sida, där en mjuk slänt möter saltsjön. I den lilla gryta som bildas här är det lä för de flesta vindar samtidigt som man har god utsikt såväl söder- som österut.

Avmätning

Den äldsta kända karteringen av Grindö gjordes 1726, då ön redovisas som torpet Stora Grindö på en avmätning av Stådsholmen, som också hörde under Fågelvik.

På kartan finns en bebyggelseschablon utritad i slänten ovanför hamnen. I den beskrivande texten får man en god uppfattning av de tämligen svåra förhållandena på ön "... som icke den ringesta åker och äng hafva, fast mindre någon kåhlgård, icke heller skoug till wedbrand och byggningstimmer, utan allt sådant utaf andra Byar och hemman på fasta landet liggandes köpas och anskaffas". Med all önskvärd tydlighet framgår att fisket var den enda möjliga försörjningskällan. Vi vet att det vid samma sekels slut fanns två hushåll på ön med sammantaget 10 (vuxna) personer. Inte har senare tiders odlingsiver eller effektiva redskap lyckats avtvinga bergen på Grindö odlingsbar mark. I någon enstaka liten slänt och skreva finns stenröjda ytor och av röjnings- stenen uppkastade murar. Dessa ytor är frimärksstora och troligen är de potatisåkrar, tillkomna under 1800-talet.

I Väderskärs fiskelägesarkiv finns en handling som redovisar en skattehöjning för fiskelägena under Fågelvik med en fjärding strömming/halvt båtlag. Åsleskär och Jutskär slapp infrån med ½ fjärding /halvt båtlag. Skatten hade varit oförändrad sedan 1780.

Fiske

När fisket stod på sin höjdpunkt och skärgården var som tätast befolkad, bestod fiskeläget Stora Grindö av sju gårdar. I 1880 års fiske statistik redovisas dock bara en enda fiskare med en båt och 60 skötar på ön. Ett misstag måste ha begåtts någonstans i den byråkratiska hanteringen av de insamlade siffrorna. Sannolikt är denne ensamme fiskare den som vid samma tid bodde på Lilla Grindö. Det betyder att siffrorna för Stora Grindö tyvärr fallit bort. Uppskattningsvis lär det ha bott minst en fiskare per gårdälpte till. Grindö ligger i ytterskärgården och i närheten av balnkålens vandringsväg. Men, troligen har man från Grindö som från alla andra utöar vid samma tid i denna del av skärgården huvudsakligen ägnat sig åt fjällfiske.

År 1961 fanns sju yrkesfiskare på ön, inga binäringsfiskare. Den absolut största redskapsuppsättningen gällde ålfiske, som nu slagit igenom överallt på allvar. Än idag är ålfisket det enda egentliga fiske som bedrivs från ön. Strax utanför hamnen finns en laxodling för lokal förädling och avsalu.

Lilla Grindö

Lilla Grindö hör av ålder till hemmanet Kårö på fastlandet närmast i väster. På Lilla Grindös västra strand finns lämningarna efter ett litet torpställe, en husgrund med spsiröse och en inrasad jordkällare. 1806 förrättades storskifte på Kårö och på den tillhörande kartan är på Lilla Grindö en liten lägenhet med ett mikroskopiskt litet gårde strax intill husen markerad. Enligt husförhörslängden från 1813 trängde tio personer då sig samman i det lilla huset. Under åren 1850-55 lär två hushåll med totalt med 13 personer ha funnits på ön. Förhoppningsvis hade man då byggt till stugan eller än hellre bygg ytterligare en. På sjökartan upprättad 1771 finns inga schabloner för bebyggelse här. Sjökortens primära uppgift var dock inte att redovisa den samtida bebyggelsen så uppgiften får ta med en nypa salt.

Moderna tider

Elektricitet installerades under 1940-talet.

Genom det ensidiga näringsunderlaget och läge i ytterskärgården drabbades Grindö tidigt och hårt av avfolkning och olönsamhet. Vid 1970-talets ingång fanns endast en familj kvar på ön året runt.

I samband med tillkomsten av Grindö naturreservat 1968 uppstod ett helt nytt intresse för öns mark, som för första gången privatiserades. Allt för att kunna upprätta reservatet. Tomter kring bostadshusen avstyckades och kompensationstomter avdelades. På några av dessa har fritidsbostäder uppförts. Övrig mark ägs fortfarande gemensamt.

Bebyggelse

Bytomten är trots tomtuppdelning i total avsaknad av staket eller tomtavgränsningar, så som den troligen alltid varit. Gårdarna i byn består av bostadshus och sjöbodar, men också en massa andra små hus med specifika funktioner som tex båthus, vedbod, jordkällare, pumphus, utedass. Huvudsakligen är bostadshusen uppförda under 1800-talets andra hälft, medan ekonomibyggnaderna är av mycket blandad ålder. Alla hus är strukna med rödfärg och de flesta tak lyser tegelgula. Söderifrån lyser den ihopgyttrade husklungan välkomnande röd på långt håll.

På södra sidan av Grindösundet har några fritidshus uppförts. I byn har flera gamla bodar byggts om till gäststugor.

Dagsläget

Sedan 1970-talet bor endast en familj året runt på Grindö. Sommartid fylls nya och gamla stugor och tillsammans blir man ca tio familjer.

Huvudnäring är hemmafiske baserat på ål. Strax utanför hamnen finns sedan några år en laxodling. Sommartid bildar laxen bas i ett nystartat rökeri med försäljning över disk kompletterat med servering av nyrökta läckerheter på bryggan.

Enligt föreskrifterna för naturreservatet Grindö ska ön skyddas från mänsklig påverkan som kan förändra reservatets karaktär.

Skydd och förordningar

Stora Grindö är bas i det naturreservat, som bildades 1968, och som omfattar stora delar av skärgården runt om de båda Grindöarna.

Anges som värdefull miljö i Byar och fiskelägen i Västerviks kommun, bilaga till ÖP

Redovisat i Kulturminnesvårdsprogram för Västerviks kommun. Västerviks kommun 1986

Klass 2 Bevarandeprogram för odlingslandskapet i Västerviks kommun klass 2 gäller för hela ön

Områdesbestämmelser för del av Stora Grindö (Grinö by) 1998.

Litteratur

Lantmäteriets arkiv

Länsstyrelsens arkiv

Kalmar läns musei arkiv

Skärgårdshistoria. Tjust norra delen. Mikael Gustafsson. 1989.

Båkar och kummel i Loftahammars och Östra Eds skärgårdar. Peter Norman, Tjustbygden 1979

Odlingslandskapet i Västerviks kommun. Bevarandeprogram Västerviks kommun. Länsstyrelsen 1995

Byar och fiskelägen i Västerviks kommun. Bilaga till ÖP 1984

KMV-program

Natur i östra Småland. Länsstyrelsen 1997

Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883